



# Identiteter og konflikter i Georgien

*Ved at fokusere på de officielle politiske diskurser i Georgien vises, hvordan de etnopolitiske konflikter i Sydossetien og Abkhasien har været en del af Georgiens nations- og statsbygningsprojekt. På trods af, at disse konflikter bliver betegnet som "frosne", er det muligt at identificere en dynamik*

Af Jana Sommerlund

Georgien er en af de tidligere sovjetiske republikker, som opnåede uafhængighed i 1991. Georgien er også et af de mange lande, som i sit første leveår som en selvstændig stat blev ramt af borgerkrige og to etnopolitiske konflikter i Sydossetien og Abkhasien.

Det er blevet udbredt blandt de georgiske og internationale eksperter at referere til de etnopolitiske konflikter i Georgien som "frosne" (Lynch 2003). Denne betegnelse lægger umiddelbart op til en statisk opfattelse af konflikterne. Fastholdelse af en sådan status-quo er misvisende af mindst to grunde, dels fordi der ikke kan spores et endegyldigt svar på, hvad der menes med, at konflikterne er "frosne", dels fordi det trods alt er muligt at identificere en dynamik i disse konflikter. For at illustrere min pointe vil jeg kort ridse op, hvordan betydningen af "frosenhed" kan variere blandt eksperterne afhængigt af, om man er en georgisk eller en international forsker, samt hvilket geografisk område man beskæftiger sig med, og hvilken akademisk diskurs man skriver sig ind i.

I den georgiske ekspert David Darchiachvilis analyse af konflikterne i Sydossetien og Abkhasien fremstilles "frosenhed" som en intern sikkerhedstrussel, en løsløshed, i form af høj kriminalitet og illegal transport af narko og våben:

In the zones in and around Georgia's 'frozen' conflicts the situation closely resembles wartime chaos, where officials have handed political and economic levers to guerrillas and criminal groups and/or cooperate with them. The Abkhaz and South Ossetian de fact borders are routes for contraband, which sometimes include drugs and weapons. (Lynch 2003 111).

I Rusland-eksperten Pavel Baevs fremstilling af den samme "frosenhed" formuleres den som et potentielt sikkerhedsproblem for Rusland. Den nuværende status-quo risikerer at bryde sammen og skabe en dominoeffekt og dermed resultere i ny kæde af voldelige konflikter i regionen:

Russia is essentially a status quo power in the Caucasus and works towards further stabilisation of the present-day balances in most local settings [...]. One problem with this policy is that, for many parties to 'frozen' conflicts, the status-quo, even if relatively stable, continues to be unacceptable. Another problem is that the gradual accumulation of problems leads to a steady rise in conflict potential [...] the 'velvet revolution' in Tbilisi that has taken Moscow very much by surprise could trigger a new chain of violent local conflicts. (Lynch 2003: 50).

I den europæiske ekspert Bruno Coppieters fremstilling beskrives konflikterne i Georgien som noget, der finder sted fjernt fra Europa, og "frosenhed" bliver dermed ikke betragtet som en trussel for EU:

The Caucasus is also peripheral in terms of EU security interests. The frozen conflicts do not constitute significant threats to European security as do the simmering conflicts of the Balkans. (Lynch 2003:164).

Mit hovedargument i denne artikel er, at de såkaldte "frosne" konflikter har været en vigtig del af Georgiens statsbygningsprojekt. De etnopolitiske konflikter i Sydossetien og Abkhasien har spillet og spiller stadig en konstituerende rolle i dannelsen af Georgiens statsidentitet.

Det diskursanalytiske perspektiv, som bliver anvendt i det efterfølgende, udfordrer den udbredte forståelse af etnopolitiske konflikter i Georgien som "frosne" og viser den dynamik, som findes i den georgiske politiske debat, hvori den georgiske stats forhold til de etniske minoriteter og de etnopolitiske konflikter i Sydossetien og Abkhasien bliver artikuleret. Det er min hypotese, at det er muligt at identificere en forandring i forhold til de etnopolitiske konflikter i det georgiske politiske rum ved at studere de officielle diskurser. Gennem de officielle diskurser skabes der ikke blot rammer for forståelsen af disse konflikter, men også for dannelsen af Georgiens identitet og et rum for den mulige politiske handling.

Ved at tage udgangspunkt i diskursanalyse samt teorien om sikkerhedsliggørelse, dvs. det forhold, at et emne, en begivenhed eller en gruppe bliver fremstillet som en sikkerhedstrussel (Buzan, Wæver & de Wilde 1998), vil jeg først kortlægge konstruktionerne af konflikterne i Sydossetien og Abkhasien i Georgiens politiske diskurser samt vise, hvilke sikkerhedsliggørelsespraksiser, der er brugt. Dernæst vil jeg diskutere, hvilket rum for politiske handlinger der bliver skabt gennem disse diskurser. Som mit empiriske materiale har jeg anvendt de tre georgiske præsidenters Zviad Gamsakhurdias, Eduard Sjevardnadzes og Mikhail Saakashvilis taler, artikler og interview, hvor de etnopolitiske konflikter i Georgien og præsidenternes holdninger til de etniske minoritetsgrupper bliver artikuleret. Det kan hævdes, at de tre præsidenter har været nøglepersoner i Georgiens indenrigs- og udenrigspolitik siden 1991, dels på grund af præsidentens forfatningsmæssige beføjelser, dels på grund af det politiske flertal bag dem i det georgiske parlament. Det empiriske materiale er tidsmæs-



sigt afgrænset fra 1991 til 2006.<sup>1</sup> Dette vil give et mere nuanceret billede af de etnopolitiske konflikter i Georgien end blot at betragte deres "frossenhed" og stadfæste forståelsen af disse som en slags status-quo konflikter.

Diskursanalyse egner sig ikke til at give en kausal forklaring på, hvorfor en stat har det bestemte forhold til de etniske minoritetsgrupper, eller hvorfor en etnopolitisk konflikt er opstået. I stedet kan man gennem analyse af diskurserne opnå forståelse af forholdene ved at fokusere på processen, hvori en politik udformes. For studiet af etniske relationer og etnopolitiske konflikter betyder det, at de etniske gruppers identiteter bliver konstrueret og rekonstrueret gennem diskurser, samt at de etnopolitiske konflikter bliver meningsudfyldt i mere eller mindre overensstemmelse med de identiteter, som bliver konstrueret gennem disse diskurser. Endvidere vil der være muligt at spore formulering af en bestemt politik tilbage til den forståelsesramme og de politiske anvisninger, der bliver skabt gennem diskurser. Sagt med andre ord betyder det, at svarene på spørgsmålet, om hvad det betyder at være "georgisk", "ossetisk", "armensk", eller hvordan konflikterne i Sydossetien og Abkhasien opfattes af parterne i konflikten, ikke er givet på forhånd.

Den georgiske identitet bliver skabt i en relation til den "ossetiske", "abkhasiske", "armenske", "aserbajdsjanske" eller "russiske" anden gennem fremhævelse af forskelle og ligheder mellem disse. Det georgiske sprog, kristendom, islam, Georgiens grænse til Rusland, Georgiens medlemskab i internationale organisationer mv. vil markere den georgiske identitet, dvs. hvad Georgien er eller ikke er i forhold til andre.

### De etniske minoriteter i Georgien

Georgien er, hvad man kalder et multietnisk land. Georgiere udgør 83,8 procent og dermed flertallet af befolkningen. Den næststørste gruppe er aserbajdsjanere, som udgør 6,5 procent, armeniere 5,7 procent, russere 1,5 procent og andre grupper såsom grækere, ukrainere, hviderussere, kurder og jøder 2,5 procent. På grund af konflikterne i Abkhasien og Sydossetien har det ikke været muligt at indsamle data fra disse regioner, men før konflikterne udgjorde abkhasere og ossetere henholdsvis 1,8 procent og 3,0 procent (Befolkningencensus i 1989).

På grund af de etniske gruppers måder at bosætte sig på skelnes der mellem to typer af grupper i Georgien: Koncentrerede og spredte. Abkhasere, armeniere, aserbajdsjanere, ossetere, grækere og jøder er de såkaldte koncentrerede grupper, da de har deres egne kerneområder, hvor de bor mere eller mindre sammensat. Hviderussere, russere og ukrainere er de såkaldte spredte

grupper, da de bor spredt i hele landet. Abkhaserne og osseterne, som i dag bor i Abkhasien og Sydossetien, havde under sovjettiden autonome republikker. I dag er både Abkhasien og Sydossetien de facto selvstændige. Armenierne, aserbajdsjanerne og grækerne bor meget koncentreret i administrative territorielle enheder så som Javakheti, Marneuli og Tsalka og udgør flertallet af den lokale befolkning. Jøderne bor primært i hovedstaten Tbilisi og andre storbyer. Jøderne i Georgien er endvidere opdelt i to undergrupper: de "georgiske jøder" og de "europæiske jøder". Denne opdeling er interessant i forhold til, hvordan grupper definerer sig selv og deres tilknytning til Georgien. De "georgiske" jøder anses som efterkommere af de jødiske stammer, hvis tilstedeværelse i Georgien, ifølge de georgiske kilder, kan dateres til det 6. århundrede før Kristi fødsel. Mens de "europæiske" jøder anses for at være efterkommere af de jødiske immigranter, som er kommet til Georgien under og efter de to verdenskrige.

Georgisk er det officielle sprog i Georgien og hører til den kaukasiske sprogstamme. Abkhaserne taler abkhasisk, som hører til samme sprogstamme, mens osseterne taler ossetisk, som hører til den persiske sprogstamme. Det georgiske sprog spiller en vigtig rolle som markør af den georgiske nationale identitet. Under Sovjetunionen var georgisk det officielle sprog, men i 1978, da Sovjetunionen drøftede revidering af sin forfatning, blev artiklen om det georgiske sprog som det officielle sprog i Georgien ikke taget med i udkastet. Det blev fortolket i Georgien som et forsøg på at russificere landet og førte til protestdemonstrationer i hovedstaten Tbilisi. Som det senere vil blive påvist i denne artikel, er det georgiske sprog et betydeligt element i den nuværende regerings diskurs om de etniske minoriteter.

Hvad angår de forskellige etniske grupper i Georgien, er deres talefærdighed i georgisk meget varierende. En georgisk undersøgelse fra 1989 viser, at abkhaserne har været de ringeste til at tale georgisk, mens de "georgiske jøder" har betragtet georgisk som deres modersmål (Gachechiladze 1995: 87).

Følgende tabel (Gachechiladze 1995: 87) giver en oversigt over, hvordan det georgiske sprog og det russiske sprog blandt de etniske minoritetsgrupper i Georgien er udbredt:

Gruppe	Talefærdighed i andet sprog	
	Georgisk	Russisk
• Abkhaserne	2,4 pct.	80,5 pct.
• Armenierne	20,3 pct.	42,9 pct.
• Aserbajdsjanerne	9,3 pct.	34,2 pct.
• Grækerne	15,4 pct.	44,7 pct.
• De "georgiske jøder"	3,1 pct.	49,5 pct.
• De "europæiske jøder"	27,8 pct.	24,0 pct.
• Kurderne	43,8 pct.	26,2 pct.
• Osseterne	32,6 pct.	36,6 pct.
• Russerne	22,5 pct.	0,7 pct.
• Ukrainerne	14,2 pct.	41,6 pct.
• Hviderusserne	11,0 pct.	37,4 pct.

<sup>1</sup> Materialet er hentet fra databasen LexisNexis, country research, BBC Monitoring ([www.lexisnexis.com](http://www.lexisnexis.com)) og den nuværende georgiske præsident Mikheil Saakashvilis hjemmeside ([www.president.gov.ge](http://www.president.gov.ge)).



### Præsident Gamsakhurdia

I 1980'erne fremsatte de georgiske nationale bevægelser krav om Georgiens uafhængighed af Sovjetunionen med øget styrke. Det kulminerede i april 1989, da sovjetiske specialstyrker knuste en fredelig demonstration i Tbilisi, hvor 20 demonstranter blev dræbt og 100 såret. I 1990 tabte det kommunistiske parti valget i Den Øverste Sovjet, en blok af de radikale partier "Det Runde Bord - Frit Georgien" kom til magten, og i 1991 valgtes den tidligere dissident Zviad Gamsakhurdia til præsident.

Konflikten i Sydossetien spores tilbage til 1989, da Georgiens Øverste Sovjet fremsatte et lovforslag, som skulle øge det georgiske sprogs status ved at styrke undervisning i georgisk historie og ved at kræve en georgisk sprogtest ved optagelse til videregående uddannelsesanstalter. Sydossetien reagerede ved at klage til Sovjetunionens Øverste Sovjet og vedtog en resolution, som krævede, at ossetisk skulle gøres til det officielle sprog i Sydossetien. Ligeledes krævede Sydossetien, at dets status skulle ændres fra et autonomt område til en autonom republik. I 1990 erklærede det autonome område Sydossetien sig selv for Den Sydossetiske Demokratiske Sovjetrepublik og søgte anerkendelse som en selvstændig enhed i Sovjetunionen. Tbilisi svarede ved at ophæve Sydossetiens autonomi, og en række voldelige aktioner fandt sted i og omkring regionens hovedstad Tskhinvali.

Den første direkte væbnede konfrontation fandt sted i Sydossetien i januar 1991, da de georgiske styrker rykkede ind i Tskhinvali. Krigen varede i 18 måneder og endte med en aftale mellem Georgien og Rusland om en våbenhvile, indsættelse af de georgiske, de russiske og de ossetiske fredsbevarende styrker, samt etablering af en fælles kontrolkommission med deltagelse fra OSCE. I 1996 underskrev parterne et memorandum for tiltag om sikkerhed og tillid (*Memorandum on Measures to Ensure Security and Reinforce Mutual Confidence Between the Parties to the Georgian-Ossetian Conflict*, Moskva, den 16. maj 1996).

Den politiske diskurs under Georgiens første præsident Zviad Gamsakhurdia drejede sig hovedsagelig om Georgiens overlevelse som en uafhængig stat. Konflikten i Sydossetien blev formuleret inden for denne diskurs og blev fremstillet af Gamsakhurdia som en "provokation", en "straf" og "krig" fra sovjetisk side:

And the truth is that the so-called South Ossetian conflict is in fact a war being waged by the centre and Ossetian extremists against Georgia and the Georgian population. It is not an ethnic conflict at all. It is a punitive operation being undertaken by the centre which aims to take this territory away from Georgia. It is all planned. (BBC Summary of World Broadcast, 11. Jan. 1991: "Georgian President interviewed." *Sarya Vostoka*, 8. Dec. 1990).

Præsidenten formulerede et trusselsbillede om, at Georgien befandt sig i overlevelseskamp mod den sovjetiske imperiale magt. I sin fremstilling af begivenheder i

Georgien i starten af 1990'erne drog Gamsakhurdia stærke paralleller til 1921, hvor Georgien blev besat af sovjetiske styrker og indlemmet i Sovjetunionen. Gamsakhurdia nægtede eksempelvis at anvende betegnelsen "Sydossetien", og brugte i stedet for navne som "Shida Kartli" (Indre Kartli) eller "Samachablo", da han refererede til Sydossetien. Han hævdede, at Sydossetien var et georgisk territorium, som i 1922 blev besat af de russiske Bolsjevikker:

The current situation is really like that which preceded 1921, for both then and now the empire is organizing provocations. It is also similar in that the empire tried to find a base within Georgia itself and Bolshevik Russia tried to overthrow the existing authorities using Georgian Bolsheviks. The same thing is happening now. (BBC Summary of World Broadcast, 13. Feb. 1991: "Gamsakhurdia gives press conference". *Vestnik Gruzii*, 27. Feb. 1991).

I Gamsakhurdias øjne var krigen i Sydossetien planlagt i de øverste sovjetiske magtorganer. Centret i Moskva havde til hensigt at fremstille Georgien som et diktatorisk land, der forfulgte de etniske minoriteter. Konflikten i Sydossetien var ifølge præsidenten iscenesat af Moskva for at fratage Georgien territorier og underlægge sig Georgien igen:

The centre is trying, with the help of disinformation, to interfere in the internal structure of the Georgian government and to subordinate it directly to the centre. (BBC Summary of World Broadcast, 13. Feb. 1991: "Izvestia accused of anti-Georgian propaganda").

Hermed gik Gamsakhurdias diskurs i retning af en forståelse af konflikten, hvor Georgien fremstod som den uskyldige i de voldelige begivenheder, der fandt sted:

The conflict with the Ossetians is not our fault. It was inspired by the centre. The centre arranged things in such a way that certain extremist circles became active here and Moscow is using them. (BBC Summary of World Broadcast, 13. Feb. 1991: "Gamsakhurdia gives press conference". *Vestnik Gruzii*, 27. Feb. 1991).

Yderligere var diskursen med til at skabe et billede af Georgien som "offer" for den russiske magtpolitik, hvor Moskva straffede Georgien for dets ønske om uafhængighed:

The centre has an aim. The aim of the centre is to punish us, to punish us for fighting for our independence. It is using Samachablo [Sydossetien] to achieve this. That is the situation. (BBC Summary of World Broadcast, 26. Feb. 1991: "Georgian president accuses centre of plot to destabilize republic." *Vestnik Gruzii*, 26. Feb. 1991).

Osseterne blev i Gamsakhurdias diskurs konstrueret som "ekstremister", "banditter", "terrorister" og "KGB-agenter." Ifølge præsidenten agerede osseterne under Moskvas direkte kontrol, og Rusland støttede dem politisk og militært.



Gamsakhurdias opfattelse af konflikten i Sydossetien var en del af hans større politiske diskurs om de etniske minoriteter i Georgien. Denne diskurs var meget radikaliseret og henviste til de etniske minoriteter som en trussel mod georgierne og den georgiske stat. De centrale markører af de etniske minoriteters identitet var deres "herkomst", "loyalitet til Georgien" og deres "tilknytning til Rusland".

Gamsakhurdia sagde, at osseterne og de andre etniske minoriteter var "frie" til at forlade Georgien, hvis de ikke elskede Georgien. Præsidenten erklærede ligeledes, at kun de etniske minoriteter, som stemte for Georgiens uafhængighed under afstemningen i marts 1991, ville være berettiget til georgisk statsborgerskab og til køb af jord i Georgien. Ikke-etniske georgiere blev i Gamsakhurdias diskurs fremstillet som udlændinge, som skulle bevise deres loyalitet over for Georgien:

My words pertained to regions with purely non-Georgian population where there are separatist tendencies... Any democratic state or law governed state grants citizenship to trustworthy people, as it were, those who are not against the given regime or the given people, those who are not enemies of the given nation [...] Well, they are foreigners; we consider the non-Georgian population to be foreigners. (BBC Summary of World Broadcast, 26.Mar.1991: "Georgian president on distortions in media and inter-ethnic problem". *Rabochaya Tribuna*, 26. Feb. 1991).

Konstruktionen af de etniske minoriteters identitet som "udlændinge" i Georgien var et udtryk for en diskriminerende politik mod disse grupper. Men i Gamsakhurdias diskurs var georgierne de mest diskriminerede. Den "oprindelige georgiske befolkning" blev fremstillet som et "offer", hvis rettigheder og friheder blev begrænset og undertrykt:

I said that the indigenous population must have equal rights with other nationalities. But we have places in Georgia where the indigenous population are subjected to discrimination, their rights are violated, and the non-Georgian population is given privileges. (BBC Summary of World Broadcast, 26.Mar.1991:"Georgian president on distortions in media and inter-ethnic problem". *Rabochaya Tribuna*, 26. Feb. 1991 ).

I visse tilfælde blev de etniske minoriteter i Georgien fremstillet som et stort sikkerhedsproblem. De blev sikkerhedsliggjort som en trussel mod Georgiens uafhængighed, suverænitæt, økonomiske stabilitet og fremtid. "Truslen" bestod i, at de etniske minoriteter ville overtage georgieres jord, ejendomme og krænk georgiernes ret til at være "herre i eget hjem":

I will tell you that the majority of the non-Georgian population entered Georgia in some way, took over the land, and took over the buildings - this is what we are talking about. We regard them as foreigners because it is simply wrong for them to be here. [...] Georgia is in danger now. In danger from the influx of non-Georgian nationalities who are multiplying, taking over the land, and so forth. (BBC Summary of World Broadcast, 26. Mar. 1991:"Georgian president on distortions in media and inter-ethnic problem". *Rabochaya Tribuna*, 26.Feb 1991).

Da Gamsakhurdia blev afsat fra magten af oppositionen i januar 1992, blev hans diskurs om de etniske minoriteter endnu mere ekstrem. Fra sit eksil i Tjetjenien hævdede Gamsakhurdia, at Georgien var nær sin undergang og truet af igen at blive annekteret af Rusland. I et åbent brev til Georgiens næste præsident Eduard Sjevardnadze påstod Gamsakhurdia, at han var blevet advaret mod en stor trussel mod Georgien, som skulle komme fra Ruslands og Armeniens side:

In that letter [som Gamsakhurdia hævder at have modtaget fra en anonym afsender] was said that Georgian people stood on the way of degeneration and annihilation, and all this would be hurried up by Russian and Armenian 'Nazi'. In their words, Eastern Georgia should be passed into the hands of Armenia and Azerbaidjan, and Western Georgia into the hands of Russia [...]. Many threats of those 'Nazi' gradually became real in the following years. (Gamsakhurdia 1992: "Open letter to Eduard Shevardnadze").

Præsident Gamsakhurdias politiske diskurs var generelt præget af afslutningen af Den Kolde Krig og Sovjetunionens sammenbrud, som ikke blot skabte en stor usikkerhed, men også et stort politisk vakuum, som skulle udfyldes med en anden opfattelse af verden og de forandringer, der fandt sted. Nationalisme blev hermed netop den ideologi, som erstattede de sovjetiske normer og værdier. Det særlige ved Gamsakhurdias nationalistiske diskurs var, at den trak på Georgiens historiske oprindelse. Georgien og georgiere var, ifølge Gamsakhurdia, beslægtet med den gamle proto-iberianske folkeslægt (Gamsakhurdia 1990: "The spiritual mission of Georgia"). Denne fremstilling konstruerede Georgien som en gammel nation på lige fod med det gamle Grækenland. Referencen til denne historiske fortid skulle konstruere georgierne som en overlegen nation i forhold til andre.

Den anden tendens var, at Gamsakhurdias diskurs var centreret om det sovjetiske styre og Rusland, der blev konstrueret som den største trussel mod Georgien og den georgiske stat.

I denne sammenhæng blev konflikten i Sydossetien forstået som en konsekvens af den sovjetiske magtpolitik. Diskursen skabte et rum, hvor Georgien fralagde sig ansvaret for det sydossetiske problem og afskar sig muligheden for at håndtere konflikten i den direkte dialog med de sydossetiske ledere.

#### Præsident Sjevardnadze

Den tidligere sovjetiske udenrigsminister Eduard Sjevardnadze kom til magten i Georgien i 1992, først som formand for et midlertidigt statsråd og senere som Georgiens præsident. Situationen i Sydossetien eskalerede yderligere i denne periode med voldelige episoder og gentagne brud på våbenhvilen mellem parterne. De Sydossetiske ledere udtrykte ønske om at tilslutte sig Den Russiske Føderation, og i den vestlige del af Georgien forenedes tilhængere af den tidligere præsident Gamsakhurdia mod magten i Tbilisi.

Konflikten i Abkhasien kan læses ud fra nogle konkurrerende fortællinger om Abkhasiens historiske status, hvor både georgierne og abkhaserne fremsatte deres



historiske krav på det abkhasiske land. Endvidere kan den spores tilbage til magtkampe mellem de georgiske og abkhasiske ledere i 1950'erne, hvor begge parter sendte klager over diskriminationen til Moskva.

Forholdet mellem centralmagten i Tbilisi og regeringen i Abkhasien blev væsentligt forværret efter Sovjetunionens sammenbrud, da Georgien erstattede sin daværende forfatning med en forfatning fra 1921, hvor Abkhasiens autonome status var nævnt, men ikke specificeret. De abkhasiske ledere appellerede til Tbilisi med et ønske om at forhandle føderale eller konføderale forhold til Georgien, men Tbilisi ignorerede abkhasernes ønske. Det abkhasiske parlament svarede tilbage ved at genindføre et forfatningsforslag fra 1925, der erklærede Abkhasien som suveræn stat.

I foråret 1992 rapporterede de georgiske medier, at Georgiens indenrigsminister og et parlamentsmedlem var blevet kidnappet i den vestlige Georgien af Gamsakhurdias tilhængere og blev holdt skjult i Galiregionen i Abkhasien. Der kom ligeledes meldinger om sabotageaktioner i Abkhasien mod jernbaneforbindelsen mellem Georgien og Rusland.

I sommeren 1992 rykkede de georgiske styrker ind i Abkhasien med den erklærede hensigt at befri de kidnappede georgiske statsmænd og sikre jernbanen, og dermed brød krigen i Abkhasien ud. Krigen varede i 13 måneder og blev tabt af de georgiske styrker. Rusland indsatte sine fredsbevarende styrker, og i 1994 underskrev Georgien og Abkhasien en aftale om våbenhvile. I 1994 indførte Abkhasien en ny forfatning, som erklærede landet som suveræn stat, og i 1999 afholdtes et referendum om selvstændighed. Borgerkrigen i Samegrelo, den vestlige del af Georgien, begyndte lige efter nederlaget i Abkhasien og blev efter et par måneders kampe vundet af Sjevardnadzes styrker.

Den politiske diskurs under Sjevardnadze var meget præget af konflikterne i Sydossetien og Abkhasien og drejede sig primært om Ruslands rolle i disse konflikter. Nederlaget i Abkhasien blev fremstillet af Sjevardnadze som et tab til Georgiens og Ruslands mørke kræfter. Sjevardnadzes fremstilling af konflikten i Abkhasien lagde op til en forståelse af konflikten som både en indenrigspolitisk konflikt mellem regeringen i Tbilisi og den tidligere præsident Gamsakhurdia og en udenrigspolitisk sag mellem Georgien og Rusland. Den indenrigspolitiske dimension i diskursen kom frem, da Sjevardnadze betegnede konflikten som "internt forræderi" mod Georgien og den georgiske stat:

I hope that the investigation will consider Gamsakhurdia's and his supporters' betrayal in Abkhazia during the war. If it had not been for this betrayal, Abkhazia would not have been lost. (BBC Summary of World Broadcast, 15. Dec. 1993: "Shevardnadze tells law-enforcement officials to resolve order and fight crime").

Denne fremstilling forsøgte ligeledes at legitimere regeringens handlinger i borgerkrigen i Samegrelo:

We have to fight against treachery as a phenomenon in Georgia. We have to expose traitors. And, if this happens, and if we manage to cope with this great historic task, we will not need to be frightened of the danger of finding ourselves under another state's influence. (BBC Summary of World Broadcast, 6. Oct. 1993: "Shevardnadze says Georgia must fight treachery within", interview to Georgian Radio).

Abkhaserne som en etnisk gruppe blev i denne sammenhæng ikke betegnet som et sikkerhedsproblem, men deres leder Vladislav Ardzinba blev fremstillet som en trussel:

At that time and earlier the famous alliance between Gamsakhurdia and Ardzinba was developing along the lines of the alliance which had been evident during the adopting of an apartheid-like law on the elections in the Abkhaz supreme council. (BBC Summary of World Broadcast, 15. Dec. 1993: "Shevardnadze tells law-enforcement officials to resolve order and fight crime").

Den mulige alliance mellem Sjevardnadzes rival Gamsakhurdia og den abkhasiske leder Ardzinba skulle underbygge fremstillingen om "internt forræderi", mens sammenligningen med "apartheid" blev anvendt til at betegne valget i det abkhasiske parlament i 1991, hvor abkhaserne, ifølge et kvotesystem, fik et flertal, selvom de ikke udgjorde flertallet i befolkningen. Denne diskurs pegede i retning af, at grundlaget for konflikten i Abkhasien allerede var dannet under Georgiens tidligere regering. Hermed skulle Sjevardnadzes regering ikke holdes ansvarlig for, at konflikten blev udløst.

Rusland blev i Sjevardnadzes diskurs konstrueret tveetydigt, som om der var tale om to forskellige Rusland: Det demokratiske Rusland og det reaktionære Rusland. Det reaktionære Rusland blev fremstillet som en sikkerhedstrussel: Det reaktionære Rusland førte krig mod Georgien:

With the help of certain forces [from Russia], the [Abkhaz] separatists have managed to evict over 300,000 people from Abkhazia in order to change the demographic situation. With the help of these forces, they [the Abkhaz separatists] have managed to perpetrate acts of genocide, in the full sense of the word, as well as ethnic cleansing. (BBC Summary of World Broadcast, 14. Aug. 1996: "President Shevardnadze issues statement on conflicts in Caucasus").

Det reaktionære Rusland støttede Abkhasien med våben og militær, og derfor var det en ulige krig. Den største fjende er i denne fremstilling Rusland. Georgien er herved blot et "offer" for Ruslands reaktionære politik:

Well, where did so much modern military hardware come from - aircraft, tanks, armoured vehicles and so on? It is hard to say that it was only regular units of the Russian army, perhaps it was not just regular units but also citizens of Russia. (BBC Summary of World Broadcast, 14. Aug. 1996: "President Shevardnadze issues statement on conflicts in Caucasus").



Tabet af krigen i Abkhasien var, ifølge Sjevardnadze, en straf fra det reaktionære Rusland, en hævnaktion rettet direkte mod Sjevardnadze og de demokratiske kræfter i Georgien:

I do not think it is still necessary to speak of what I did to ruin the empire [...] I am sure that Shevardnadze [omtaler sig selv i tredje person] is absolutely unacceptable to the Russia we all call reactionary. If they achieve their aim and carry their decisions into practice, Shevardnadze will by all means have to quit his job right away. Because this will mean the burying of democracy in Georgia too, despite the fact that we are independent. (BBC Summary of World Broadcast, 6. Oct. 1993: "Shevardnadze says Georgia must fight treachery within", Interview to Georgian Radio).

Det russiske statskupsforsøg mod præsident Jeltsin i 1993 blev fremstillet af Sjevardnadze som et angreb ikke blot mod Ruslands "demokratiske kræfter", men også som et angreb mod de "demokratiske kræfter" i Georgien. De demokratiske kræfters mulige nederlag i Rusland var formuleret som en direkte trussel mod Georgien:

Take the assault on Sukhumi. [...] the arrival of the ex-president in Georgia, [...] and an attack of Russian reaction on democratic Russia [...] The synchronicity has been observed. The reaction in Russia, the reaction in Georgia. Mass movements against democracy in Russia and attempts to suppress democracy in Georgia [...]. Because, if democracy fails to win there [Russia], Georgia will be drowned in blood. It will find itself in an even deeper pool of blood. (BBC Summary of World Broadcast, 6. Oct. 1993: "Shevardnadze says Georgia must fight treachery within", Interview to Georgian Radio).

Abkhasiens selvstændighedserklæring i 1993 blev i Sjevardnadzes diskurs fremstillet som et sikkerhedsproblem for den georgiske stat og alle andre demokratiske stater. Abkhasiens uafhængighed ville med Sjevardnadzes ord fungere som en tilskyndelse til at styrke "separatistiske tendenser" og væbnede konflikter andre steder. Det abkhasiske problem blev dermed fremstillet som en international trussel:

The separatists' attempt to declare the creation of an independent state cannot be justified even in theory, since it would mean encouraging armed conflicts in democratic UN member-states and appeasing a bunch of political adventurers. This would plunge the modern international community into chaos and turn the world into a battlefield for numerous armed conflicts. (BBC Summary of World Broadcast, 28. Apr. 1993: "Shevardnadze deprecates use of "iron fist", has enough powers already").

Ligeledes blev der draget paralleller mellem Kosovo og Abkhasien:

I would like to emphasize once again that ignoring instances of ethnic cleansing and genocide for a long time has led to the tragedy of Kosovo. This must become a good lesson for a speedy and fair settlement of the Abkhaz conflict. The Kosovo events have also shown how dangerous a frozen, if I may use this word, conflict is. Such a conflict is similar to a dormant volcano which may erupt any minute and cause devastation. (BBC Summary of World Broadcast, 14. Apr. 1999: "President

Shevardnadze says Kosovo events good lesson for settlement of Abkhaz conflict").

Konflikten i Abkhasien blev tilskrevet mening ud fra en metafor om en "sovende vulkan", som kunne eksplodere når som helst. Ved at fremstille konflikten i Abkhasien som et internationalt problem forsøgte man via diskursen at åbne op for internationale aktørers inddragelse i løsningen af konflikten, dog på georgiske præmisser. De abkhasiske ledere blev i denne kontekst fremstillet som "ekstremister", "separatister", "folkemordere", "neofascister", mens den georgiske befolknings udvisning fra Abkhasien og drabet på georgierne blev fremstillet som "etnisk udrensning":

A total genocide of the Georgian population, neo-fascist ethnic cleansing, killing of innocent people, are going on in Abkhazia. (BBC Summary of World Broadcast, 27. Oct. 1993: "Shevardnadze issues appeal to Gamsakhurdia").

Abkhasien blev fremstillet som et ustabil og ukontrolleret sted, hvor de udenlandske bander gjorde vold mod den georgiske befolkning og de georgiske ejendomme:

The national spirit has been broken. Georgia's territorial integrity has been violated and temporarily upset. Gangs of mercenaries and foreign killers are plundering the temporarily occupied Georgian territory, burning down houses, looting, robbing, killing, abusing women and strangling babies in their cots. (BBC Summary of World Broadcast: "Shevardnadze issues appeal to Gamsakhurdia supporters". Georgian Radio, 25. Oct. 1993).

Sammenstødene mellem abkhasiske styrker og georgiske partisaner i Gali-provinsen blev fremstillet af Sjevardnadze som fortsættelsen af den "etniske udrensning" fra abkhasernes side:

I appeal once again, for the umpteenth time, to the Abkhaz leadership to give up the policy of genocide and ethnic cleansing against the [ethnic] Georgian population and to bear in mind that Georgia will never reconcile itself to losing Abkhazia. (BBC Summary of World Broadcast, 28. May, 1998: "President Shevardnadze calls on Abkhazia to stop 'genocide' of Georgians").

Georgiske partisngrupperes aktioner blev derimod retfærdiggjort og betegnet som "selvforsvar":

As for the guerrilla movement and the local self-defence units, we all have to admit that they exist in reality, because they reflect the sacred right of every resident of the region to live on his native land and defend his own home. The more brutality used against the local population, the stronger the guerrilla units will become and the stronger their resistance will be. (BBC Summary of World Broadcast, 28. May 1998: "President Shevardnadze calls on Abkhazia to stop 'genocide' of Georgians").

Parlamentsvalget i Abkhasien i efteråret 1996 blev fremstillet af Sjevardnadze som "legitimering" af den "etniske udrensning". Valget var, ifølge Sjevardnadze, iscenesat af "de abkhasiske separatister" uden om den georgiske befolkning, som før krigen udgjorde flertallet



af Abkhasiens samlede befolkning. Rusland spillede i denne kontekst en helt central rolle:

We do not want to see Russia as a party or accomplice to this great evil. It must also be said that no-one in Georgia, the [UN] Security Council or European security organizations has ever doubted that Russia could easily have solved the Abkhaz problem fairly, because this is in its interests too. (BBC Summary of World Broadcast, 21. Oct. 1996: "Shevardnadze says Russian reply to Abkhaz poll "pours oil on flames"").

Konflikterne i Abkhasien og Sydossetien blev i Sjevardnadzes diskurs formuleret som et "problem" mellem Georgien og Rusland. Rusland blev fremstillet som den primære aktør, som ikke kun havde "skylden" i konflikten, men også havde ansvaret for at løse den. Ruslands rolle var, ifølge Sjevardnadze, at skabe stabilitet i Kaukasus, hvor Georgien kunne være en prøveballon i Ruslands fredsskabende politik:

I do not want to conjure up unnecessary illusions in this respect, but when we are talking about separate problems, such as resolving the Abkhaz conflict, and the situation that has developed in South Ossetia, the economic state of the country and so on, we must take into consideration the fact that the key to many of these problems lies in Georgian-Russian relations. (BBC Summary of World Broadcast, 12. May, 1993: "Shevardnadze says Russia is the key to solving problems of Abkhaz War").

Eller:

To think that conflicts in the Caucasus could be quickly settled without Russia would be an illusion, and everyone must understand that (BBC Summary of World Broadcast, 14. Aug. 1996: "President Shevardnadze issues statement on conflicts in Caucasus").

Sjevardnadzes diskurs forsøgte hermed at afsikkerhedsliggøre Rusland som et sikkerhedsproblem mod Georgien og den georgiske stat. Tonen i Sjevardnadzes retorik blev mere venlig, end den var i 1993, og den russiske identitet blev fremstillet som "pro-vestlig" og "pro-demokratisk". Georgiens og Ruslands forhold blev betegnet som "godt naboskab" og "strategisk samarbejde":

As far as Georgian-Russian relations are concerned, I have always believed and continue to believe that we are not only neighbours but also friends. Russia and Georgia, as independent and sovereign states, will advance along a path leading to integration in the world civilization. (BBC Summary of World Broadcast, 01. Dec. 1999: "President Shevardnadze says Georgia and Russia to remain friends").

Eller:

Against this background, Russia has a unique chance to do its best to help eradicate the source of conflict in its immediate neighbourhood, near its border. Russia would gain substantial political capital out of this and it would be beneficial to its foreign policy, as well as the Commonwealth of Independent States. (BBC Summary of World Broadcast, 14. Apr. 1999: "President Shevardnadze says Kosovo events good lesson for settlement of Abkhaz conflict").

Men ved magtskiftet i Rusland i 2000 blev Sjevardnadzes diskurs ændret. Fremstillingen af Rusland blev fjendtlig. Den russiske politik under præsident Putin blev præsenteret som dominerende og offensiv mod Georgien:

[...] Russians' striving towards western values is like that of ours. But they get upset at Georgia's taking unilateral decisions and getting a new ally without consulting Russia and without asking a permission. (BBC Summary of World Broadcast, 07. Mar. 2002: "Georgian president attaches major significance to military cooperation with USA").

Konstruktioner af Georgiens identitet skiftede retning fra at være en "svag" stat til at være en "stærkere" stat, der var i stand til at forsvare sin suverænitet:

Let everyone bear in mind that today's Georgia is a country absolutely different from what it was in 1992. At present, the situation is also different in the region and we have more means to protect the legitimate interests of our country. (BBC Summary of World Broadcast, 06. Oct. 1999: "President Shevardnadze condemns elections in Abkhazia").

Diskursen om konflikterne i Sydossetien og Abkhasien blev ligeledes ændret i takt med den ændrede identitet. Georgien opfattede sig selv som en aktør, der var i stand til at løse sine problemer på egen hånd. Betegnelser som "dialog" og "Abkhasiens rettigheder" blev i høj grad anvendt i Sjevardnadzes diskurs:

What can we expect from the Georgian-Abkhaz dialogue? The dialogue between the Georgians and the Abkhaz and the process of bringing the two peoples closer to each other have begun, although they are developing slowly. We can expect the dialogue to result in reconciliation between these two peoples, the restoration of Georgia's territorial integrity and the resolution of the issue concerning the rights of the Abkhaz people in accordance with the highest international standards. (BBC Summary of World Broadcast, 14. Apr. 1999: "Georgian president favours presence of Russian peacekeepers in Abkhazia").

Sjevardnadzes politiske diskurs om konflikterne i Sydossetien og Abkhasien var temmelig ustabil. I 1990'erne var diskursen ret ekskluderende, da den konstruerede abkhaserne som "abkhasiske ekstremister" og "abkhasiske terrorister". Referencerne til den "etniske udrensning" gjorde ligeledes, at Sjevardnadze afskar sig muligheden for den direkte dialog med den abkhasiske part.

Konstruktionerne af Rusland som "en nøgle" til løsningen af konflikterne i Georgien samt fremstillinger af Abkhasien som et internationalt sikkerhedsproblem henviste til et ønske om at øge deltagelsen af de internationale aktører i løsningen af konflikten. Diskursen var herved inkluderende for Rusland og de internationale aktører. I denne sammenhæng var Georgiens identitet konstrueret som en svag statsidentitet. Hen imod slutningen af 1990'erne kom der en tydelig tendens til, at diskursen var på vej til at blive ændret. Georgiens identitet blev konstrueret som en "stærkere" stat, mens



abkhaserne var inkluderet, hvilket åbnede op for den direkte håndtering af konflikten.

### Præsident Saakashvili

Georgiens nuværende præsident Mikheil Saakashvili kom til magten i 2003, da præsident Sjevardnadze blev afsat fra posten af oppositionens tilhængere under den såkaldte "Rosenrevolution". I løbet af den relativt korte periode lykkedes det for den nye præsident at afværge en mulig konflikt i Adjara-provinsen i den sydvestlige del af Georgien. I 2004 blev Adjaras "despotiske" leder Aslan Abashidze afsat fra magten, og Saakashvili etablerede kontrol over provinsen, som i over et årti havde været afskåret fra Tbilisis politiske indflydelse. I forhold til Sydossetien er situationen blevet radikaliseret. Saakashvili har forsøgt at etablere kontrol over Sydossetien ved at øge tilstedeværelsen af de georgiske politistyrker i regionen. Den erklærede hensigt var at gennemføre en kampagne mod smugling af våben og narkotika samt at beskytte den georgiske befolkning mod militære angreb fra sydosseternes side. Dette førte til en række voldelige episoder og sammenstød mellem georgiske og sydossetiske styrker. Georgiens udenrigspolitiske prioriteringer er blevet klarere under Saakashvili. Præsidenten og hans fæller har sat kurs mod Georgiens integration med Vesten og har udtrykt deres ønske om medlemskab i NATO og EU. Den politiske diskurs under Saakashvili har en tydelig tendens til at konstruere Georgiens identitet som en "stærk" stat. Der er ligeledes tegn på ændring af diskursen i retning mod den direkte håndtering af konflikterne i Sydossetien og Abkhasien. Georgiens identitet i Saakashvilis diskurs bliver konstrueret som "europæisk", "kristelig", "demokratisk":

The truth is that Georgia is the oldest European country. The main Georgian myths are related to Prometheus and Argonauts. Georgia is the oldest Christian country. Some conservative Europeans think that Christianity is one of the criteria for being a European. However, I consider that being a European is much broader term and together with religion includes other values as well. (Saakashvili 2006: "Address by President Saakashvili at the Georgian Security Forum").

I Saakashvilis diskurs bliver Rusland konstrueret som "svag" og "dekadent" sammenlignet med andre europæiske stater og USA. Vesten og ikke Rusland bliver den centrale markør af Georgiens identitet:

"The dog barks but the caravan passes" - our caravan has gone far and we will realize all our aims. Russia is a big country and similar moves are very unserious for implementing big policy. I would like those people who are occupied with playing a "cheap" game knew it very well. (Saakashvili 2006: "Statement at the Security Council Meeting").

Metaforen om "hunden" og "karavanen, som passerer forbi", illustrer i Saakashvilis diskurs Rusland og Vesten. Vesten omfatter her både Europa og USA. "Hunden" er Rusland, der står alene tilbage og gør meningsløst. Georgien er nu "en del af karavanen", som er de demokratiske lande i vesten.

Abkhasien og Sydossetien bliver i Saakashvilis diskurs italesat som "sorte huller", hvor demokrati og menneskerettigheder bliver undertrykt:

What is important today is that those organizations [UN and OSCE] work more closely with each other to increase their effectiveness and to be capable of dealing with the major challenges and in the first place with frozen conflicts which today in Transdnistria, in Abkhazia and South Ossetia continue to represent black holes on the map of Europe, where democracy, human rights, rule of law and stability are not allowed. (Saakashvili 2005: "Remarks at the Council of Europe Summit", Warsaw, Poland).

Metaforen om "sorte huller" skal afspejle Abkhasiens og Sydossetiens "tilbagestående" i forhold til Georgien og resten af verden. Den henviser ligeledes til, at Abkhasien og Sydossetien står uden for rækkevidde af den nationale og internationale lov. Referencen til "sorte huller" skaber endvidere associationer til de nuværende amerikanske udenrigspolitiske diskurser om de såkaldte "slyngelstater". Hermed gøres der forsøg på at koble den georgiske diskurs til en større sikkerhedspolitisk diskurs i verden. De abkhasiske og sydossetiske identiteter stilles i diskursen i radikal modsætning til Georgiens identitet, som bliver fremstillet som "civiliseret" og "demokratisk". Diskursen om Abkhasien og Sydossetien lægger op til, at der skabes et rum for politisk handling, hvor der åbnes for en aktiv politik. Eksempelvis kunne disse konstruktioner blive brugt til legitimere en mulig georgisk eller international intervention:

First, we must work together to support the consolidation of democracy in our own countries. Georgia regained its freedom in the Rose Revolution 18 months ago. Two significant portions of our territory - South Ossetia and Abkhazia - remain untouched by the freedom the rest of Georgia enjoys. (Saakashvili 2005: "Time for a Return to Yalta", *Washington Post*).

Eller:

We need to reclaim our promised land. Our promised land is a single, strong Georgia within its old borders, where Georgians can move about freely [...]. Our promised land includes the Psou [river on the Abkhaz section of the Georgian-Russian border], the Roki tunnel [on the South Ossetian section of the Georgian-Russian border] and all the boundaries set as a result of our ancestors' efforts and work. We must reclaim our promised land, our Georgia, peacefully by being united, persevering and strong in spirit. (Saakashvili 2005: "President Saakashvili addresses young Patriots of the Youth Forum").

Abkhasien og Sydossetien bliver i denne diskurs fremstillet som territorier, der skal befries.

Det hænger sammen med en anden tendens, som fremgår af Saakashvilis diskurs, nemlig et forsøg på at af-sikkerhedsliggøre de etniske minoriteter i Georgien. De etniske minoriteter bliver i Saakashvilis diskurs konstrueret som "patrioter", der elsker det georgiske land: We are the Georgian patriots. The Georgian patriot means every Ossetian, Azerbaijani, Armenian, Russian and Abkhazian who live in Georgia and love Georgia. Georgian patriotism is not ethnic and tribal term. (Saakashvili 2006:





“Address by President Saakashvili at cadets’ commemorating ceremony”).

Diskursen skaber et rum for en mere dominerende, men dog inklusiv politik i forhold til de etniske minoriteter, ved at der bliver fremsat krav om kendskab til det georgiske sprog og respekt for den georgiske stat. Der lægges op til en politik, der stræber mod at integrere de etniske minoriteter ved at tilbyde dem poster i regeringen til gengæld for deres loyalitet over for den georgiske stat:

At the same time, we should learn to cooperate in a different way with the various ethnic groups. Not only should they respect the Georgian state, Azerbaijanis who are being taught Georgian should not question the benefits of learning Georgian. They should know that, once they have become part of the Georgian state, they will be appointed to senior posts, they will have proper salaries, and their rights will be exactly the same as those of all other citizens of Georgia. (Saakashvili 2005: “President Saakashvilis annual address to the Parliament”).

De to tendenser i Saakashvilis diskurs synes at stride imod hinanden. På den ene side vil Saakashvili samle de etniske minoriteter omkring idéen om den fælles georgiske stat, hvor de etniske minoriteter vil have nogle rettigheder og privilegier på lige fod med de “etniske” georgiere. På den anden side lægger Saakashvilis diskurs op til skærpede krav om kendskab til det georgiske sprog blandt de etniske minoriteter. Ligeledes bliver forholdene i Sydossetien og Abkhasien sikkerhedsliggjort som en trussel mod frihed og demokrati, og dermed bliver der lagt op til en aktiv politik mod disse to regioner. En stramning af forhandlingsforhold om den fremtidige status for disse to de facto selvstændige republikker bliver heller ikke udelukket.

### Dynamik i konflikterne

I denne artikel har jeg vist, at det er muligt at identificere en dynamik i de etnopolitiske konflikter i Georgien ved at studere de politiske diskurser. Endvidere har jeg illustreret, hvordan de georgiske ledere har italesat konflikterne i Sydossetien og Abkhasien, samt hvorledes de har konstrueret Georgiens identitet i forhold til de abkhasiske og de sydossetiske identiteter.

Rusland har været den konstituerende “anden” for Georgiens identitet og den centrale markør i diskurserne om konflikterne i Sydossetien og Abkhasien. De tidligere georgiske ledes diskurs har tenderet til, at Georgien fralagde sig ansvaret for konflikterne i Sydossetien og Abkhasien og henviste til en passiv politik, hvor de abkhasiske og de sydossetiske parter var ekskluderet fra den politiske dialog. Den georgiske statsidentitet blev konstrueret som en svag stat, hvis skæbne var uafgjort.

Diskursen om den georgiske stat er blevet ændret i de seneste år. Georgien bliver i dag konstrueret som en stærk, europæisk og demokratisk stat. Rusland bliver tildelt en mindre dominerende rolle, mens abkhaserne og sydosseterne bliver inkluderet i den politiske dialog.

Dette lægger op til, at den nuværende georgiske ledelse har skabt et politisk rum, hvor en aktiv politik rettet mod løsningen af konflikterne i Sydossetien og Abkhasien forekommer mulig. Dog er det stadig uklart, på hvilke præmisser konflikterne kan blive løst.

*Jana Sommerlund er cand.scient.pol.*

### Litteraturliste

Buzan, B.; Wæver, O.; de Wilde, J. (1998): *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Campbell, D. (1992): *Writing Security: United States Foreign Policy and Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.

Connolly, W. E. (1991): *Identity/Difference; democratic negotiations of political paradox*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gachechiladze, R. (1995): *The New Georgia: Space, society, politics*. London: UCL Press.

Gamsakhurdia, Z. (1990): “The spiritual mission of Georgia”, a lecture delivered at the idriat festival in Tbilisi Philharmonic House 2 May, 1990.

Foucault, M. (1969): *Archaeology of Knowledge*. New York: Routledge (reprinted 2005).

Hansen, L. (2006): *Security as practice: discourse analysis and Bosnian war*. New York: Routledge.

Laclau, E.; Mouffe, C. (1985): *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

Lynch, D. (2003): *The South Caucasus: a challenge for the EU*. Chaillot Papers No.65.

Neumann, I. (1999): *Uses of Other: The East in European Identity Formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Database LexisNexis: BBC Monitoring.

Præsident Mikheil Saakashvilis hjemmeside:  
<http://www.president.gov.ge>